

ETNOGRAFI OG MISJONSVIRKSOMHET

av

KJELL FALCK

Som følge av den sterke européisk-amerikanske infiltrasjon over store deler av verden, finnes det ikke lenger noen primitive kulturer som eksisterer i den form de hadde bare for noen generasjoner siden. Gamle skikker er blitt glemt eller har fått et endret innhold, og helt nye tanker og tekniske hjelpemidler er kommet utenfra og har satt sitt sterke preg på de innfødtes livsform. Og de etnografer som studerer vår egen tids primitive kulturer, vil meget fort komme i kontakt med den kristne misjonsvirksomhet fordi den utgjør en integrerende del av de fargete folks kultursituasjon i dag.

Studiet av den endringsprosess som pågår og de problemer den impliserer, er en av de sentrale oppgaver i moderne etnografisk forskning. I denne prosess inntar både den enkelte misjonær og misjonen som helhet vanligvis en bred plass, og bare i de færreste tilfelle kan man vurdere virkningene av européisk innflytelse på de fargete folk uten å ta med misjonsfaktoren. På den annen side kommer den etnografiske forskning inn på problemkomplekser som i høy grad er relevante for misjonærene.

Det er ikke min mening å hevde at etnografien kan lære misjonærene å drive misjon, men jeg er overbevist om at et nærmere kjennskap til hva etnografien står for og hvilke forskningsresultater etnografene er kommet til, vil kunne lette misjonærenes arbeid betraktelig. Evangeliseringen av de fargete folk innebærer at sentrale deler i deres samfunnssystem går i oppløsning. Det nye som kommer inn må ikke bare gi deres åndelige liv et nytt innhold, men også virke slik at det erstatter det tapt funksjon innen systemet. En etnografisk skolering vil derfor kunne bidra til at ikke misjonæren uforskyldt gjennom

sitt arbeid virker nedbrytende og oppløsende, fordi han ikke var fullt klar over korrelasjonen mellom de enkelte ledd i samfunnsstrukturen.

Det vil føre altfor langt å gi en sammenfatning av hva etnografi er i dag, men jeg tror det kan være nyttig å si noen ord om hva fagbetegnelsen etnografi står for. Direkte oversatt betyr det folkebeskrivelse, og her i landet har det vært vanlig å bruke betegnelsen etnografi som et samlebegrep for studiet av primitive folks levesett, dvs. deres arbeidsliv, sosiale forhold, religiøse skikker osv. I sin videste forstand kommer derfor etnografien til å omfatte alle aspekter av de menneskelige kulturytringer, og faget er også intimt knyttet til andre forskningsgrener som f. eks. arkeologi, lingvistikk og sosiologi.

Nå er etnografien ikke noen særlig gammel vitenskapsgren, men det har likevel i tidens løp dannet seg markante skoleretninger med meget varierende oppfatninger av fagets metodikk og mål. Uten at vi kommer inn på de enkelte skoler og deres forutsetninger, kan vi merke oss at faget i dag samler seg om to hovedretninger som metodisk og teoretisk står temmelig fjernt fra hverandre.

Den ene er den historiske etnologi som vesentlig beskjeftiger seg med å finne frem til de enkelte kulturers og kulturelementers opprinnelse og spredning utover jorden. Den andre — som i internasjonalt språkbruk kalles sosialantropologi — legger hovedvekten på de primitive folks sosiale organisasjoner og kulturformer på et synkronisk og komparativt grunnlag. Innenfor denne retning er det blitt mer og mer vanlig å bruke betegnelsen etnografi om den beskrivende del av faget, så å si råmaterialet for sosialantropologien som omfatter den teoretiske behandling av stoffet.

Den vitenskapelige analyse av kulturendringsprosessen er fremfor alt knyttet til sosialantropologien. Det ville derfor være mere presist å nytte betegnelsen sosialantropologi og sosialantropolog i forbindelse med det emne vi her skal behandle, men jeg fortsetter å bruke etnografi fordi dette begrep på norsk fremdeles omfatter også studiet av kulturkontakt.

Hva forstår man så med kulturendring? Kort sagt er det den prosess som omdanner den eksisterende ordning i et samfunn — hvilket vil si dens sosiale, materielle og religiøse struktur — fra en type til en annen. Denne prosessen er ikke noe som bare berører primitive folk eller vår egen tid. Det er en permanent faktor innen all menneskelig kulturdannelse og den pågår til enhver tid, selv om dens tempo kan variere betydelig.

I visse tilfeller foregår omformingen som følge av krefter som er oppstått innen samfunnet selv. Den industrielle revolusjon og alt som fulgte med den, kan i det vesentlige føres tilbake til kulturendrende faktorer innen det européiske kulturområde. Det samme kan også med visse modifikasjoner sies om den merkbare endringsprosess som vårt eget samfunn nettopp nå gjennomgår.

I andre tilfeller oppstår endringen ved at en sterkere kulturform møter og trenger inn i en mindre motstandsdyktig. Her er møtet mellom européisk-amerikansk kultur og de fargete folks kultursamfunn et eklatant eksempel.

Teoretisk sett er det likevel ingen vesensforskjell på omformingen av det européiske bondesamfunn til et hypermekanisert industrisamfunn og den endring som nå pågår i Afrika, Asia, ja i alle områder hvor det forekommer primitive samfunn med lite differensierte kulturer. Men forskjellen er stor nok når det gjelder dens virkninger på det enkelte individ og på gruppen. Det skyldes for det første at vestens sivilisasjon med sin teknologiske og økonomiske overlegenhet fullstendig dominerer de områder den trenger seg inn i. For det annet har denne prosessen foregått i et tempo som er uten sidestykke i menneskenes historie.

En hvilken som helst kultur, hvor isolert og primitiv den enn er, vil være utsatt for fremmed kulturinnflytelse, f.e. gjennom handel med nabofolk. Det afrikanske kontinent har også før europeerne begynte å gjøre seg gjeldende, vært utsatt for ekspanderende, fremmede kulturer. Islam har brakt store endringer i politisk, sosial og religiøs struktur over store deler av Afrika, men disse endringer kom relativt langsomt og det

tok hundrevis av år før de gjorde seg gjeldende over større områder. I dag er ikke selv den minste landsby upåvirket av vestens kultur og endringsprosessen går så hurtig og er så gjennomgripende at den får langt mer karakter av revolusjon enn av evolusjon. Den ene dag er den innfødte en primitiv jordbruker med fast forankring i slektsorganisasjon og tradisjonelle forestillinger. Den neste er han blitt en rotløs lønsmottaker i et europeisk foretagende. I dag er han et aktivt medlem av landsbykollektivet, etter noen års skolegang får han en helt underordnet rolle på et kontor. En ny vei blir åpnet og små landsbyer som inntil da har drevet varebytte med nabolandsbyene, får nå mulighet til å sende sine produkter med bil til nærmeste by, mot betaling i penger.

Dette er ikke noe som vokser naturlig frem av de muligheter det primitive samfunn selv byr på. For den innfødte må det nødvendigvis fortone seg som noe helt fremmed han er nødt til å finne seg i enten han liker det eller ikke.

Det er ikke vanskelig å se den ytre virkning av europeisk infiltrasjon i det primitive samfunn i dag. Like lett er det å merke tempoet. For mitt eget vedkommende kunne jeg konstatere en betydelig endring på en rekke områder i den vesle innlandslandsbyen på Madagaskar bare på de 8 år siden jeg var der sist. Og hvor merkbart må det da ikke være for f. e. misjonærer som har arbeidet i 20—30 år i slike samfunn.

Men om de ytre resultater er iøynefallende nok, så er det ikke dermed sagt at alle ser like klart hvilke virkninger endringsprosessen og europeisk påvirkning har hatt for de fargete som individ eller som gruppe. Og så dynamisk som denne endringsprosessen virker, er det overmåte vanskelig å forutsi hvilke retninger den vil ta i fremtiden.

Det må likevel være klart at europeernes inntrengen betyr en direkte undergraving av de innfødtes egen gamle kultur og en alvorlig påkjenning både for individ og gruppe ved at hele samfunnsstrukturen befinner seg i en revolusjonerende overgang fra gammelt til noe nytt. Det gamle stammesamfunn er de fleste steder forlengst opphørt å eksistere i sin tidligere form

og kan ikke gjenopprettes. Spørsmålet er da hva som vil skje med de fargete folk i fremtiden. Det er ikke så mange muligheter, men utfallet av disse vil i høy grad være betinget av den hvite manns holdning til den konfliktsituasjon som er oppstått. Det kan skje at de innfødte vil bli i stand til å beholde de vitale elementer i sin kultur og la dem få utvikle seg organisk sammen med de nye idéer og impulser fra vestens sivilisasjon. Men det er også mulig at de fargete folk ikke makter å motstå presset fra vesten, mister helt fotfestet i sin egen kultur og tilpasser seg helt nye livsformer som vi i dag ikke kan ha noen mening om. Like lett som det er å europeisere de innfødte, like umulig er det å gjøre dem til europeere.

I de aller fleste kontaktområder er det oppstått et gjensidig avhengighetsforhold mellom europeerne og de innfødte. Europeerne er på sin side avhengig av den innfødte befolkning som arbeidskraft til sine mange foretagender, og den hvite manns nærvær er ennå en forutsetning for at den fremgang som kan spores på en rekke områder, kan sikres for de innfødte. Motsetningene er imidlertid store, og det er ikke bare en utilitistisk, men også en etisk plikt for europeerne å hindre at møtet mellom de to kulturformer skal resultere i et sammenstøt mellom folkene. Skal dette hindres, er det absolutt nødvendig at de europeere som er implisert i endringsprosessen prøver å forstå de fargete folk som de lever blant, og setter seg inn i deres kulturelle binding og de betingelser som ligger til grunn for deres sosiale, økonomiske og religiøse systemer. En slik forståelse må ikke bare være basert på faktiske opplysninger om den primitive kultur, men også på reell, objektiv og vitenskapelig kunnskap om de herskende forhold og deres korrelasjon og fortolkning.

Her er det etnografen kommer inn i bildet. Riktignok er også andre forskere som f. e. historikere, geografer, økonomer og tekniske eksperter interessert i de områder hvor européisk ekspansjon gjør seg gjeldende. Men bare etnografen kan foreta en detaljert undersøkelse av et lite og relativt isolert samfunn og påvise hvorledes presset fra en fremmed kultur virker inn

både på de enkelte områder av et slikt samfunn og på den strukturelle helhet.

Selv om moderne etnografi er sterkt opptatt av de problemer som reiser seg i forbindelse med den aktuelle kulturendringssituasjon, er det forskjellig syn innen faget hvilken rolle etnografen bør spille. Noen mener at etnografen bare skal behandle prosessen som et vitenskapelig teoretisk problem for derved å sikre den vitenskapelige objektivitet. Andre hevder at etnografens resultater bør tilrettelegges slik at de lett kan anvendes når det er behov for dem, men uten at forskeren selv antyder hvilke retningslinjer som bør følges i en gitt situasjon. Dette er et standpunkt som er blitt appresiert av et stort antall etnografer. Endelig er det dem som mener at det er etnografens plikt i den nåværende krisesituasjon å gå aktivt inn for å gi direkte råd til koloniadministrasjon og andre som skal utarbeide retningslinjer for arbeid blant de innfødte, ut fra det syn at vitenskapelige forberedelser er absolutt nødvendige for en effektiv innsats og for et lykkelig resultat som er i samsvar med begge parters interesser.

Det kan naturligvis sies og med rette at meget vellykket administrasjons-, undervisnings- og misjonsarbeid er blitt utført av folk uten vitenskapelige forutsetninger. Ofte har sunn sans, intelligens og en human instilling erstattet den manglende forberedelse. Men problemene blir ikke mindre jo mer de innfødte kommer i berøring med de fremmede kulturformer.

Etnografien er heller ikke noe universalmiddel til å løse alle vanskelige spørsmål. Dertil er situasjonen altfor komplisert, og dessuten må etnografens synspunkter ofte komme i konflikt med divergerende interesser og målsetting hos dem som er i kontakt med de fargete folk, interesser som er så fundamentale at det vil være selvbedrag om etnografen tror at de vil bli til-sidesatt som følge av hans råd.

Misjonæren reiser ut med et brennende ønske om at den hedenske tro skal vike plassen for den kristne, og det er for ham både et kall og en nødvendighet å bryte ned hedenske forestillinger og skikker. Han hverken kan eller vil følge etno-

grafens råd dersom det står i strid med hans religiøse overbevisning.

Når jeg likevel sterkt understreker at etnografiske forkunnskaper vil være en betydelig hjelp for alle som arbeider i primitive samfunn, er det ut fra det faktum at mange unødvendige feilgrep i fortiden kunne ha vært unngått om de impliserte hadde hatt større innsikt i motivene for de innfødtes handlemåte og et klarere blikk for de konsekvenser et påbud eller et forbud ville få. Den ting at misjonærene i sakens natur må komme til å bryte ned meget av det som tilhører de innfødtes liv, burde også implisere et krav om å studere forholdene grundig slik at ikke noe blir ødelagt som kunne ha vært bevart, enten i sin nåværende form eller i en eller annen ny form med endret innhold. Her vil jeg også understreke det ubetingete krav som må stilles til alle dem som bevisst går inn for å endre en primitiv kultur, nemlig å hjelpe befolkningen å tilpasse seg den nye situasjon, som ofte kan være meget vanskelig å mestre for den innfødte selv.

Fra tid til annen har det vært hevdet at der skulle være en fundamental motsetning mellom misjon og etnografi. Denne motsetning besto i at misjonærens oppgave er å forandre, mens etnografens interesse ligger i å bevare. En slik formulering har bare en meget begrenset gyldighet. Riktignok sier det seg selv at en misjonær som drar ut til folk med andre religiøse forestillinger og tradisjoner enn de kristne, gjør det han kan for å forandre den fremmede religionsform og instituere forbud mot visse trosforestillinger og religiøse atferdsmønstre. Men dermed er ikke sagt at misjonæren ser det som et mål å endre eller avskaffe også alle økonomiske, sosiale og politiske institusjoner hos den folkegruppe han virker blant. I vår tid blir det i hvert fall færre og færre som ser noen berettigelse i å gå så drastisk til verks.

Hvordan stiller det seg så med postulatet om etnografens konserverende interesse? Det er nok så at for noen generasjoner siden dro etnografene av sted langt inn i jungelen på de mest utilgjengelige steder på kloden i håp om å finne stammer

uberørte av europeisk kultur, fordi et slikt folk dengang ble ansett som det mest høyverdige studieobjekt mens blandingskulturene var av sekundær interesse. Man kan beklage utviklingen — om man føler det slik — men det finnes neppe noen folkegruppe lenger som ikke i større eller mindre grad er blitt påvirket av den ekspanderende sivilisasjon. Og den endringsprosess som er kommet godt i gang hos alle tidligere isolerte folk, har også bidratt til å skape nye veier innen den etnografiske forskning.

Etnografens oppgave er ikke lenger å være oppdagelsesreisende, men gjennom nitid analyse av et gitt folks sosiale og kulturelle liv å finne frem til de samspillende krefter som får samfunnet til å fungere og som holder det sammen. Han studerer ikke en institusjon for å finne ut om den er opprinnelig — hva nå det måtte bety — men søker å bestemme hvilken funksjonell betydning den har innen hele kulturmønsteret. En arbeidsprosess blir ikke bare sett på som en bestemt måte å utføre et arbeid på; langt viktigere er det å finne frem til hvilken korrelasjon den har til det øvrige samfunnsnivå. Og når en etnograf i dag studerer det religiøse liv hos et folk, er det ut fra det syn at de religiøse institusjoner og den religiøse atferd er knyttet funksjonelt sammen i et uløselig samspill med det økonomiske, sosiale og politiske systemet hos vedkommende folk.

Nå kan en naturligvis undersøke en folkegruppe ut fra ulike synspunkter og en kan nærme seg problemene utstyrt med forskjellige vitenskapelige metoder, men nødvendigheten av å se et kulturuttrykk i relasjon til helheten, er nærmest blitt et aksiom i moderne etnografi. Og hvor vitenskapelig interessant det enn måtte være, er det vel knapt noen etnograf som i dag for alvor mener at det er hans oppgave å legge forholdene til rette for en hermetisk konservering av et fremmed kultursamfunn. Selvsagt var prosjektet dødfødt om han skulle drømme om et slikt etnografisk friluftsmuseum.

En helt annen ting er det at etnografen i høy grad er interessert i å bevare de materielle gjenstander fra de fremmede kul-

turer. Over hele verden er det etnografiske museer som arbeider energisk på å samle et rikest mulig materiale fra de primitive folk. Naturlig nok er museene særlig interessert i å få et mest mulig representativt utvalg av gjenstander som viser liten påvirkning av Vestens kultur, fordi en derved kan klarere danne seg et bilde av forholdene i før-européisk tid. Men i vår tid blir det vanskeligere og vanskeligere å få samlet slike gjenstander. Mange museer har da også tatt konsekvensen av det og søker å få tak i de bruksting som nyttes i dag, selv om de er preget av bensinkanner og imitasjoner av innførte redskap, m.a.o. produkter av de fargete folks kultursituasjon i dag.

Et etnografisk museum skal ikke være et raritetskabinett hvor man kan gå og undre seg over merkelige ting fra en fremmed verden, og trekke den konklusjon at vi selv og vår egen kultur står så uendelig høyt hevet over alle andre. Det skal danne den konkrete bakgrunn for en innføring i andre folks seder og skikker, og et av målene må være å vekke en større forståelse for de ytre trekk som skiller de forskjellige kulturtyper og for de indre som binder dem sammen.

Norske misjonærer har gjennom tidene hatt et åpent sinn for denne kulturoppgave og de har det fremdeles. Den etnografiske avdeling ved Historisk museum i Bergen har således i en årrekke stått i nær kontakt med en lang rekke av våre misjonærer rundt om i verden, og det er ikke få samlinger som på denne måten er kommet til museet.

Bortsett fra den rene museumsvirksomhet er ikke etnografen spesielt interessert i å bevare. Det som er relevant for ham, er å finne frem til de krefter og impulser som skaper kohesjon innen samfunnet. Da er det uunngåelig at han må støte på inngrep fra europeernes side som kan komme til å forrykke den indre balanse i det primitive samfunn på en skjebnesvanger måte for befolkningen. Etnografen må som fagmann trekke frem dette moment og søke å hindre at unødige eller altfor hensynsløse inngrep skal gjøre en vanskelig situasjon enda vanskeligere for den innfødte befolkning.

Det er et område hvor den fremmede innflytelse har bragt

store forstyrrelser i den sosiale stabilitet og hvor vi nå bare kan ane virkningene. Det gjelder individets forhold til den gruppe han lever i.

I alle primitive samfunn spiller gruppen en dominerende rolle og individualisme i europeisk forstand er et ukjent og uforståelig begrep for den innfødte. I det gamle gruppesamfunn ble individet fra den spedeste barndom oppdradd til å leve som medlem av den gruppen det er født i, enten nå hovedvekten ble lagt på slekt, klan, stamme eller andre sosiale grupperinger. Dels ved å lytte til hva de gamle hadde å fortelle, dels ved å gjennomgå visse seremonier, ble de unge ført inn i de voksnes verden hvor gruppen påla dem rettigheter og plikter. Den viktigste plikt var å opptre i overensstemmelse med de normer for atferd som var fastslått av tradisjon eller forfedre, og til gjengjeld fikk individet en rekke privilegier hvor økonomisk sikkerhet og en trygg sosial status var de mest iøynefallende.

Som følge av den sterke solidaritetsfølelse — som igjen er en forutsetning for gruppens samhold — ble enhver forpliktet til å yte et annet medlem hjelp og støtte når det var nødvendig. Bevisstheten om å være en organisk og beskyttet del av en gruppe ga individet både selvbevissthet og verdighet. Innenfor sin krets ville han alltid være klar over hvordan han skulle opptre i en bestemt situasjon, og ettersom alle ble født til en bestemt sosial status, ville følelsen av sosial ulikhet sjelden medføre mindreverdighetsfølelse hos den enkelte.

I våre dager er individene i ferd med å miste den dypere kontakt med det gamle samfunn de er sprunget ut av. Oftere enn ellers kan man høre de gamle klage over at ungdommen har forandret seg. De har mistet respekten for de eldre og de er ikke lenger interessert i å lære noe om gamle skikker og tradisjoner. De unge vil heller gå på skole og lære om europeernes liv.

Det er vel og bra at de unge innfødte får skoleundervisning, men det er mer betenkelig at skolevesenet i primitive samfunn har lagt for stor vekt på en opplæring som skulle dekke europeernes behov for innfødte med en viss utdanning. Det hører

til unntakene når undervisningen er lagt an på å gjøre de unge til gode medlemmer av sitt eget samfunn. Resultatet blir da også ofte at utdannelsen bidrar til å fjerne individet fra sin gruppe uten at det blir skapt et nytt grunnlag han kan slå rot i. De unge blir henvist til å leve i et slags tomrom mellom foreldrenes verden og den verden skolen har gitt dem et innblikk i og som har lært dem å se ned på den livsform foreldrene representerer. Det er da en stor fare for at individet blir rotløst og isolert, særlig dersom han slår seg ned i de større byer som er dominert av europeisk aktivitet. Hans viktigste problem blir der å finne en erstatning for det han har mistet, nemlig medlemskap i en gruppe med sin egen moralske standard og gjensidige forpliktelser.

Jeg er fullt oppmerksom på at dette er en generalisering og at det er i høy grad urettferdig å gi skolen alene skylden for en slik utvikling som er et produkt av mange ulike faktorer. Likevel kan det være verdt å være oppmerksom på forholdet.

De krefter som i første rekke bidrar til å oppløse den gamle, primitive samfunnsordning, er administrasjon, økonomi og misjon. Disse har virket på forskjellig måte rundt om i verden, men de har alltid virket sammen slik at det er ytterst vanskelig, for ikke å si umulig, å hevde at virkningene av europeisk kontakt kan tillegges en av disse faktorer alene.

For å ta et eksempel, er det kjent fra en rekke koloniområder at innskrenkning av høvdingens eller andre innfødte autoriteters makt, er blitt fulgt av oppløsning og endog demoralisering av det innfødte samfunn. Men dette skyldes ikke bare at koloniadministrasjonen har redusert de ledendes politiske innflytelse og dermed deres autoritet. Vi må også ta med i betraktning den virkning de økonomiske faktorer har hatt ved at nye grupper innen samfunnet har fått en økonomisk posisjon og uavhengighet de tidligere ikke hadde. Og en må i høy grad regne med den alminnelige svekkelse av de magisk-religiøse sanksjoner som gjerne var knyttet til den politiske innflytelse; en svekkelse som er et direkte resultat av misjonærenes virksomhet.

Det er også klart at den store bedring i den innfødte befolkningens helsetilstand med tilhørende reduksjon av barnedødelighet etc. ikke bare skyldes administrative tiltak med opprettelse av hospitaler og fødehjem. Bedringen henger nøye sammen med den innsats som er gjort fra misjonens side, bl. a. ved å nedbryte hekседoktorens innflytelse og oppmuntre til bedret hygiene og sanitære forhold i de innfødtes hjem.

Fra et vitenskapelig synspunkt må misjonsvirksomhet vurderes som ett innslag i den vev av krefter som bidrar til å endre samfunnsstrukturen og kultursituasjonen hos et folk. Det ligger utenfor etnografiens kompetanse å behandle det som for misjonæren er det sentrale ved misjon, selve forkynnelsen. Etnografen kan bare undersøke virkningene og disse virkninger må analyseres objektivt uten hensyn til misjonærens intensjoner. Derfor må også misjonen bære sin del av ansvaret for ulykkelige feilgrep overfor de fargete folk i tidens løp samtidig som de positive resultater må gis en meget bred plass.

Det er en meningsløshet å hevde at hadde ikke misjonærene kommet til de innfødte med kristendommen, ville de ha beholdt sin gamle tro og dermed sin kulturelle integritet. Det forutsetter jo at heller ikke andre og vel så sterke endringsfaktorer som økonomiske og politiske interesser skulle ha gjort seg gjeldende i de primitive samfunn.

Det kan ikke være tvil om at blant de europeere den innfødte kommer i kontakt med, står misjonæren i en særstilling. I høyere grad enn de fleste andre kommer misjonæren i et personlig forhold til befolkningen. Ikke bare mestrer han deres språk og lever i nær tilknytning til deres miljø, ofte gjennom årtier, men han er positivt interessert i det enkelte individ og får deres tillit, noe som er en ubetinget forutsetning for at hans religiøse innsats skal bære frukter. Han blir deres venn og rådgiver både i åndelige saker og i hverdagens store og små problemer. For generelt sett har misjonærene vært de eneste representanter for européisk kultur, som har behandlet de innfødte som mennesker og likemenn. De fleste andre hvite, fremfor alt kolonister og handelsmenn, har vesentlig interes-

sert seg for de fargete som billig arbeidskraft og enten betraktet dem som en lavere art av menneskeheten eller behandlet dem som «barn» med barnets luner og umodenhet. Det er heller ikke så få eksempler på at misjonæren har stillet seg på de innfødtes side i en konfliktsituasjon eller grepet inn når de ble utsatt for overgrep fra hensynsløse hvite.

En helt annen ting er den innstilling som misjonærene har til de verdier som finnes i primitiv kultur. Det er vanskelig å generalisere, men i det store og hele kan man tale om to hovedsynspunkter.

På den ene side er det de misjonærer som betrakter kristendom og europeisk kultur på samme plan og nærmest identiske, eller i hvert fall så nær sammenhengende at det ene er utenkelig uten det andre. For dem er vestens sivilisasjon ansett som idealet og en overføring av dette ideal til de primitive folk må derfor bli et etisk mål. Et slikt syn kom særlig sterkt til uttrykk hos mange av de tidligere misjonærer som hevdet at det aller meste som hadde med de innfødtes institusjoner og forestillinger å gjøre, var djevelens verk og derfor burde utryddes fullstendig. Skikker som avvek fra våre egne europeiske, ble sett på som ukristne eller i beste fall som lett komiske og verdiløse. Det måtte derfor betraktes som en seir for kristendommen når en slik skikk eller atferd ble erstattet med en europeisk.

I stor utstrekning ble dette synet understøttet av de fargetes egen reaksjon på det nye som møtte dem. Trass i at de innfødte måtte stå uforstående og til dels også i direkte opposisjon til europeernes handlemåte og livsform, var de også meget imponert av den hvite manns rikdom og tekniske overlegenhet. Det er derfor en kjent ting at de fargete ønsker så hurtig som mulig å ta etter europeiske skikker og vaner i det urealistiske håp om at de derved skulle få samme status som de hvite. For dem måtte kristendom og europeernes kultur i enda høyere grad bli synonyme begreper. Etttersom de stadig møtte en nedvurderende innstilling til sine egne trosforestillinger og tradisjonelle atferdsmønstre, førte det snart til at de begynte å

skamme seg over dem. Det er derfor slett ikke uvanlig at de innfødte er uvillige til å fortelle om eldre tiders skikk og bruk, eller at de snakker om sine forfedres skikker i en harsellerende tone.

Det er innlysende at de misjonærer som har en slik negativ holdning til de innfødtes egen kultur, nødvendigvis må stå fremmed overfor enhver form for støtte fra etnografien i sitt misjonsarbeid. For dem er den primitive kultur barbarisk og jo før den forsvinner, jo bedre.

Men det finnes også misjonærer som inntar et helt annet standpunkt til kulturverdiene hos de folk de skal virke blant. De går ikke ut fra at primitive folk har en ensartet kultur som på alle områder ligger på et lavere utviklingstrinn enn vår egen kultur, slik at man gjør de innfødte en tjeneste ved å innføre alle elementer av vestens kultur til fortrenghet av det primitive og barbariske. De er blitt klar over at det eksisterer et meget stort antall kulturer og at hver enkelt har sine egne trekk og sine egne verdier som er nøye tilpasset de historiske tradisjoner og de forhold folket lever i. Når misjonæren kommer til en fremmed kultur med det kristne budskap, er det etter deres syn ikke meningen at kristendommen skal utslette den gamle kultur, men virke befruktende på den. De almenmenneskelige kristne verdier skal få den primitive kultur til å blomstre opp ut fra sine egne forutsetninger, fundert på de verdier som har ligget latent i vedkommende kultur. Målet blir da ikke å utbre vestens sivilisasjon, men å bringe kristendommen ut til de folk som ikke kjenner den.

Som tidligere nevnt kan etnografien som vitenskap ikke ta noe standpunkt til det religiøse budskap i misjonsvirksomheten. Sett fra misjonens synspunkt må derfor etnografiens betydning ligge i den rettleidning faget kan gi når ny misjon skal startes i et ikke-kristent område og ved fortsatt arbeid på et felt hvor brytningen mellom gammelt og nytt blir mer og mer følbart.

Det er vel knapt noen misjonær som ikke gang på gang har stått overfor reaksjoner fra befolkningens side som har virket

både uforståelige og meningsløse, og som har lagt alvorlige hindringer i veien for misjonsarbeidet. Eldre misjonærer kan også fortelle om hvor langt vanskeligere det er blitt å drive misjon i områder hvor européisk innflytelse og nye idéer er blitt en betydelig faktor i det innfødte samfunn. Problemene i dag er blitt vesentlig forskjellig fra dem misjonærene sto overfor bare for noen ti-år tilbake.

Etnografien kan på sin side ikke tilby noen håndbok med patentløsning på alle vanskelige situasjoner. Men den kan gi et dypere innblikk i selve kulturmekanismen og vise hvorledes de forskjellige aspekter virker inn på hverandre og er innbyrdes avhengige, både i sin alminnelighet og under de spesielle forhold som følger med den endringsprosess de fargete folk nå er inne i.

Flere misjonsselskaper er oppmerksom på den betydning en etnografisk skolering har for den fremtidige misjonær. Misjonsskolen i Stavanger har således i en årrekke gitt sine elever en innføring i faget. Men etnografien burde få en langt mer sentral posisjon og bli et obligatorisk studium for alle dem som skal virke som misjonærer blant andre folkeslag. Et dypere innblikk i de kulturelle forhold og innsikt i kulturteoriene vil gjøre det langt lettere for den unge misjonær å forstå de fremmede folk og deres reaksjoner. En slik forståelse vil kunne lette de fargete folks stilling i den vanskelige situasjon de nå er i, og den vil lette misjonærens arbeid og dermed skape bedre betingelser for selve misjonsvirksomheten.